

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Постановка проблеми. Проблема професійного здоров'я та шляхів його збереження є на сьогодні однією з актуальних проблем багатьох наук, у тому числі - психологічної. Особливо гострою дана проблема стає стосовно професійної діяльності, пов'язаної з ризиком, небезпекою, підвищеною відповідальністю, ненормованим робочим часом, підвищеними психологічними та фізичними навантаженнями тощо. До таких видів професійної діяльності належить діяльність особового складу підрозділів МНС України.

Ті чи інші аспекти проблеми професійного здоров'я фахівців у сфері цивільного захисту висвічувалися у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Наукові доробки цих науковців присвячені, насамперед, проблемам професійного стресу (Кучеренко С.М., Садковий В.П., Тімченко О.В., Христенко В.Є. та ін.), психологічної готовності, надійності та адаптації до професійної діяльності (Євсюков О.П., Назаров О.О., Бондаренко Я.Г. та ін.), виживанню у надзвичайних ситуаціях (Волянський П.Б., Барило О.Г., Гудович О.Д. та ін.), збереженню психічного та психологічного здоров'я (Балабанова Л.М., Світлична Н. О., Перелигіна Л.А., Афанасьєва Н.Є., Приходько Ю.О. та ін.). Однак на сьогодні цілісної концепції збереження та розвитку професійного здоров'я даної категорії фахівців ще не створено.

Відкритим залишається питання розробки цілісної системи підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту до збереження і зміцнення власного професійного здоров'я на етапі навчання у вищій школі, створення здоров'язбережувального освітнього середовища у ВНЗ МНС.

Виклад основного матеріалу. Професійне здоров'я найчастіше у психологічних працях трактується як узагальнена характеристика здоров'я індивіда, взята у конкретних умовах його трудової діяльності. Професійне здоров'я розглядається як складний феномен, що інтегрує взаємовідносини людини з професійним середовищем. Зокрема, у концепції Нікіфорова Р. С. професійне здоров'я визначається як властивість організму зберігати необхідні компенсаторні і захисні механізми, що забезпечують професійну надійність і працездатність в усіх умовах професійної діяльності [5; 8]. Суть професійного здоров'я, на думку Березовської Р.А. полягає у збереженні і розвитку регуляторних властивостей організму, його фізичного, психічного і соціального благополуччя, що забезпечує високу надійність та ефективність трудової діяльності, а також максимальну тривалість професійного життя [1]. А. Маклаков зазначає, що професійне здоров'я слід розуміти як деякий рівень характеристик здоров'я спеціаліста, який відповідає вимогам професійної діяльності й забезпечує її високу ефективність [4]. Отже, професійне здоров'я тісно пов'язане і забезпечує ефективність і надійність професійної діяльності, з одного боку, та психологічне, фізичне та соціальне благополуччя людини у професійній діяльності, з іншого боку [2].

Не викликає сумніву факт, що піклування про професійне здоров'я рятувальників є, з одного боку, їх особистою справою, а з іншого, відомчою проблемою, що реалізується за допомогою певних організаційно-правових заходів, спрямованих на оптимізацію професійного середовища.

Так званий «персональний» напрямок збереження професійного здоров'я фахівців у сфері цивільного захисту з огляду на системний підхід та з технологічної точки зору включає, на нашу думку, декілька складових. Перша, мотиваційна складова, спрямована на формування мотивації збереження професійного здоров'я фахівцями, усвідомлення ними цінності здоров'я як однієї з основних інструментальних цінностей професійного життя. Друга складова, когнітивна, віддзеркалює наявність у фахівців знань щодо сутності професійного здоров'я, його ознак, механізмів, чинників та умов збереження і зміцнення. Третя, операційна складова, пов'язана з оволодінням фахівцями психологічними методами та техніками збереження професійного здоров'я. Четверта складова, яку ми назвали дійовою (діяльнісною), відбиває звичку фахівця реалізувати наявні знання та вміння щодо управління професійним здоров'ям на практиці - у конкретній професійній діяльності, інтеграцію валеологічних знань та вмінь у професійну діяльність.

Оскільки проблема професійного здоров'я є мультидисциплінарною, остільки формування всіх означених складових у вищій школі МНС повинно відбуватися при викладанні різних навчальних дисциплін. Психологічні аспекти даної проблеми доцільно розглядати і засвоювати у межах таких дисциплін як «психологія здоров'я» (психологія професійного здоров'я), «основи психологічної підтримки життя», «психологія травмуючи ситуацій» та інших дисциплін (за вибором ВНЗ).

Щодо інноваційних технологій підготовки фахівців у сфері цивільного захисту, то можна спиратися як на загальноосвітні педагогічні технології, так і специфічні у даній сфері. Інноваційне навчання повинно сформувати у курсантів та студентів здатність до проєктивної детермінації професійного майбутнього, відповідальність за нього, віру в себе й свої професійні здібності та можливість впливати на власне майбутнє. Серед загальних інноваційні освітніх технології за критерієм їх змісту та способу передачі інформації Н.Кошечко виділяє наступні різновиди: особистісно-орієнтовані технології впливу на особистість; інтерактивні технології навчання та викладання; інформаційно-комунікативні технології навчання та викладання; технології навчальних проєктів; інтегровані розвивальні технології; модульно-рейтингові технології. На сьогодні найбільшу ефективність у вищій школі довели інтерактивні методи навчання, серед яких авторка виділяє наступні: кооперативне навчання, колективно-групове навчання, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань [3].

В той же час, ми вважаємо, що різні складові управління власним професійним здоров'ям доцільно формувати і розвивати за допомогою різних психолого-педагогічних технологій в межах цілісної системи навчально-виховного процесу. Особистісно-орієнтовані технології, які надають можливість розглядати курсанта (студента) в якості суб'єкту процесу навчання

і вказують на неповторність індивідуальних особливостей особистості, є більш доцільними для розвитку мотиваційної складової процесу збереження професійного здоров'я майбутніх фахівців. Інформаційно-комунікативні технології навчання будуть найбільшою мірою сприяти формуванню когнітивної складової. Інтерактивні технології показують найбільшу ефективність при формуванні операційної складової процесу збереження професійного здоров'я. Дійова (діяльнісна) складова процесу збереження та зміцнення професійного здоров'я є найбільш проблемною з точки зору її формування, однак саме в умовах вищого навчального закладу МНС є можливість закласти її основи, на відміну від цивільного ВНЗ.

Висновки. Процес збереження професійного здоров'я майбутніх фахівців у сфері цивільного захисту складається з чотирьох психологічних складових (мотиваційної, когнітивної, операційної і діяльнісної), формування яких забезпечується різними психолого-педагогічними технологіями в умовах навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС України.

Література

1. Березовская Р.А. Психология профессионального здоровья за рубежом: современное состояние и перспективы развития / Р.А.Березовская // Психологические исследования. – 2012. – Т. 5, № 26. – С. 12. . URL: <http://psystudy.ru> (дата обращения: чч.мм.гггг). <http://psystudy.ru/index.php/num/2012v5n26/761-berezovskaya26.html>
2. Жданова І.В. Професійне здоров'я правоохоронців як предмет наукового дослідження / І.В.Жданова // Право і безпека. – №4. – Харків : ХНУВС, 2015. – С.150-155.
3. Кошечко Н. Інноваційні освітні технології навчання та викладання у вищій школі / Н.Кошечко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка». - №1(1). - 2015.- С.35 - 38.
4. Маклаков А.Г. Основы психологического обеспечения профессионального здоровья военнослужащих : автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра психол.наук : спец. 19.00.03 «Психология труда, инженерная психология» – СПб.: СПбГУ, 1996. – 37 с.
5. Никифоров Г.С. Психологические факторы профессионального здоровья преподавателей высшей школы / Никифоров Г. С., Водопьянова Н.Е., Березовская Р.А., Старченкова Е.С, // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2015. – Вып.4, сер. 12. – С.42-54.
6. Перелигіна Л.А. Психологічні чинники успішності професійної діяльності пожежних-рятувальників МНС України: Монографія / Л.А.Перелигіна, Ю.О.Приходько. – Х.: НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2012. – 216 с.
7. Світлична Н. О. Соціально-психологічні чинники збереження психологічного здоров'я працівників ДСНС / Н.О.Світлична, Л.А.Перелигіна, Н.Є.Афанасьєва. – Х.: ХНАДУ, 2016. – 296 с.
8. Психология профессионального здоровья / Под ред. Г. С. Никифорова. – СПб.: Речь, 2006. - 480 с.